

Učebné osnovy
DEJEPISU
pre 5. - 9. ročník ZŠ

Inováciu učebných osnov koordinoval: Mgr. Samuel Jovankovič

Schválilo Ministerstvo školstva Slovenskej republiky dňa 3. apríla 1997 rozhodnutím číslo
1640/97 – 151 s platnosťou od 1. septembra 1997

I. Ciele

Všeobecným cieľom dejepisného vyučovania je vytvárať a formovať kritické historické vedomie žiakov, na základe ktorého by boli žiaci schopní pochopiť minulosť a prítomnosť krajiny, v ktorej žijú, situáciu Slovenskej republiky, ako aj jej postavenie v Európe a zároveň si uvedomovať potrebu mierového spolunažívania všetkých národov.

Tento všeobecný cieľ sa ďalej špecifikuje v štruktúre cieľov, ktoré chápeme v širšom kontexte, vo vzťahoch nadradenosti a podradenosti, v istej hierarchii, v ktorej by dosiahnutie jedného cieľa bolo základom pre dosiahnutie cieľa ďalšieho.

Z hľadiska perspektívy dosiahnutia vzdelávacích cieľov, ktoré sa realizujú v dlhšom časovom horizonte, vystupujú ako prvé tie ciele, ktoré súvisia s rozvojom intelektuálnych schopností, rozvíjaním porozumenia a poznávacích potrieb žiakov, so schopnosťou vecnej a kritickej analýzy a zovšeobecnenia historických poznatkov vyúsťujúcej do schopností logického myslenia vo vzťahoch a súvislostiach. Tieto ciele vytvárajú tzv. poznávaciu oblasť, ktorú na základnej škole tvoria nasledovné poznatkové kategórie. V poznávacej oblasti si majú žiaci osvojiť:

1. Základné vedomosti z oblasti historických faktov

- historické fakty o čase, priestore, udalostiach, osobnostiach, dejoch a javoch - vo vzájomných súvislostiach
- historické pojmy a termíny
- rôzne druhy prameňov, z ktorých žiak získava informácie, napr. učebnica, čítanka, historická mapa, písomné pramene, modely hmotných prameňov, pracovné materiály pripravené učiteľom, populárno-vedecká literatúra, obrázky, fotografie, filmy, hudba i rozprávanie dospelých o minulosti
- poznanie, že historik môže interpretovať historické udalosti len vtedy, ak má k dispozícii historické pramene
- každá historická interpretácia je viazaná miestom a je určená dostupnou informáciou

2. Základné schopnosti a zručnosti poznávať historický materiál

- pracovať s učebnicou, čítankou
- čítať súvislý text a snažiť sa mu porozumieť
- využívať názorný materiál, "čítať obrázky", časové priamky
- nakresliť jednoduchú časovú priamku podľa vzoru
- pracovať so zošitom, robiť si za pomoci učiteľa poznámky, zápis, osnovu, postup svojej odpovede
- pracovať s historickou mapou, čítať značky z jej legendy
- zaraďovať historické fakty chronologicky a synchronne
- uvedomiť si nerovnomernosť historického vývoja
- schopnosť porovnávania
- pochopiť príčiny a následky historických udalostí, kontinuitu, diskontinuitu
- analyzovať, spracovať, klasifikovať historický materiál, prehľadne ho usporiadať a súvislým spôsobom ho prezentovať
- schopnosť a zručnosť ústneho a písomného vyjadrovania o historických faktoch (rozprávanie, popis)
- samostatne si urobiť poznámky, zápis, osnovu, postup svojho rozprávania
- samostatne vystúpiť pred triedou so svojím rozprávaním, popisom

Z hľadiska perspektívy vystupujú v štruktúre cieľov ako druhé tie ciele, ktoré súvisia s hodnotovou orientáciou a konaním žiakov a zároveň vytvárajú istú stratégiu vyučovacích postupov pre učiteľov.

Ide o tieto cieľové kategórie:

- Dejiny majú byť zaujímavé

Históriu môžeme chápať aj ako pestrú schému zaujímavých a fascinujúcich udalostí. Vo vyučovaní môžeme tento aspekt zvýrazniť aplikovaním zážitkovosti, ktorej obsahom sa môžu stať didaktické hry, hry na úlohy alebo stimulačné hry. Nezastupiteľné miesto má živé a dramatické rozprávanie učiteľa.

- Dejiny majú poskytovať prehľad

Učiteľ má poskytovať žiakom ucelené a prehľadne usporiadané vedomosti, vypracúva pre žiakov rôzne prehľady, schémy, tabuľky, množinové zápisy, ktorými sa snaží vystihovať podstatné a hlavné znaky problému. Skvalitnenie prehľadu a systemizácie vedomostí možno dosiahnuť pesterším výberom metód a foriem opakovania.

- Dejiny majú učiť premýšľať o dobre a zle

História poskytuje veľa situácií, v ktorých ľudia svojím správnym alebo nesprávnym rozhodnutím môžu ovplyvniť v dobrom alebo zlom svoje prostredie. Konfrontáciou takýchto situácií môžu žiaci získať zmysel pre dobro a zlo.

- Dejiny majú inšpirovať

Učiteľ objasňuje konkrétne životné situácie, do ktorých sa jednotlivé osobnosti dostávajú, približuje ich životné príbehy, osudy dramatické konflikty, boje. Tie sa môžu stať pre žiakov pozitívnym alebo negatívnym príkladom. Práve v tejto oblasti má učiteľ výbornú možnosť vzbudiť záujem o históriu, pretože táto rovina výučby prináša veľké množstvo výchovno-vzdelávacích hodnôt.

- Dejiny majú udržiavať živé tradície

Z histórie získavame informácie o tom, aké hodnoty nám zanechali minulé generácie. Žiaci by mali pochopiť, že ľahkomyselné zaobchádzanie s nimi môže viesť k ich strate pre budúce generácie.

- Dejiny majú viesť k vytváraniu kritického stanoviska

Táto cieľová kategória je v podstate v protiklade s predchádzajúcou. Žiaci za pomoci učiteľa odhaľujú aj to, čo je negatívne v minulosti, celý rad predsudkov, stereotypov, ktoré častokrát pretrvávajú aj v prítomnosti. Najlepším spôsobom vytvárania kritického stanoviska je porovnávanie súčasnosti so situáciou v minulosti.

- Dejiny majú politicky utvárať, uvedomovať

Z histórie sa má žiak naučiť, že je súčasťou určitej konkrétnej spoločnosti. Učí sa, ako táto spoločnosť vznikla, čo je pre ňu charakteristické. Vyučovanie dejepisu má viesť k tomu, aby žiak ako budúci občan bol pripravený žiť a orientovať sa v tejto spoločnosti.

- Dejiny majú viesť k poznaniu seba samého

Prostredníctvom histórie sa žiaci zoznamujú s konaním ľudí v rôznych životných situáciách. Z dejín je možné získať veľa životných skúseností. Učiteľ vyberá konkrétne

situácie, v ktorých je človek skutočne prítomný. Alebo môže použiť určité pramene, ktoré vypovedajú o osobných skúsenostiach človeka.

- Dejiny majú viesť k úvahám

História nám poskytuje množstvo otázok, ktoré nás vedú k uvažovaniu, premýšľaniu. Sú to otázky, ktoré nemôžu byť zodpovedané okamžite. Dávajú príležitosť hľadať vlastné odpovede, ktoré sa nemusia zhodovať s definitívne formulovaným názorom učiteľa.

II. Obsah

Obsah vyučovania dejepisu je zoradený chronologicky a pozostáva z národných a svetových dejín. V učebných osnovách sa nachádza základné učivo, ktorého realizáciu možno dosiahnuť použitím didaktickej zásady od konkrétneho k abstraktnému, od jednoduchšieho k zložitejšiemu, rešpektovaním stupňa rozvoja poznávacích schopností jednotlivých žiakov. Nie je nevyhnutné, aby si všetci žiaci rovnako osvojili jednotlivé poznatkové kategórie!

Predložená štruktúra učebných osnov je rámcová a má zabezpečiť:

- geneticko-chronologické vyučovanie
- synchronne vyučovanie svetových a národných dejín
- kladenie dôrazu na národné dejiny
- možnosti práce s rôznymi druhmi historických prameňov
- návštevu múzeí, realizáciu exkurzií
- vyučovanie regionálnych dejín.

Prehľad tematických celkov

5. ročník (33 hodín)

1. Stretnutie s novým predmetom
2. Z rodinného albumu do minulosti
3. Na počítadle času
4. Kolobeh sviatočných dní
5. Človek obklopený prírodou
6. Komunikácia medzi ľuďmi
7. O doprave, obchode a remeslách
8. Kultúra okolo nás
9. Človek a moc

6. ročník (66 hodín)

1. Pravek
2. Starovek
 - Najstaršie civilizácie
 - Staroveké Grécko
 - Staroveký Rím
3. Slovania

7. ročník (66 hodín)

1. Európa v stredoveku
2. Začiatky slovenských dejín
3. Slovensko v Uhorskom štáte
4. Na ceste k novoveku
 - Objavné plavby a dobyvatelia
 - Reformácia
5. Slovensko v novoveku

8. ročník (66 hodín)

1. Európa na prahu veľkých zmien
2. Francúzska a americká revolúcia
3. Vek osvietenstva a Slovensko
4. Európa po viedenskom kongrese
5. Slovenské národné obrozenie a formovanie moderného národa
6. Slovenské povstanie 1848-1849
7. Slovensko po revolúcii a za dualizmu

9. ročník (66 hodín)

1. Prvá svetová vojna
2. Slovensko v rokoch 1914-1918
3. Medzivojnová Európa
4. Slovensko v ČSR
5. Druhá svetová vojna
6. Slovenská republika v rokoch 1939-1945
7. Svet po druhej svetovej vojne
8. Slovensko v obnovenom Československu
9. Na ceste k demokracii a samostatnej Slovenskej republike

5. ročník

(1 hodina týždenne, 33 hodín ročne)

1. Stretnutie s novým predmetom

- čo je história, dejepis
- ako získavame informácie o minulosti

2. Z rodinného albumu do minulosti

- album rodinných fotografií, prameň poznania rodiny
- rodokmeň rodiny
- pomník, pamätník, význam piety, cintoríny ako historické miesto i prameň poznania predkov
- múzeum, archív, rodinný archív (fotografie z archívu)

3. Na počítadle času

- orientácia v čase a priestore (historická mapka)
- čas v živote človeka, kalendáre, hodiny
- časová priamka

4. Kolobeh sviatočných dní

- narodeniny, meniny človeka
- význam sviatkov a výročí, tradície v živote človeka
- Vianoce, Veľká noc
- štátne sviatky
- folklórne slávnosti

5. Človek obklopený prírodou

- človek sa prispôsobuje prírode (spôsob života, spôsob obživy)
- človek zručný a rozumný (lovec, roľník)
- človek a zviera (význam domestikácie)
- človek mení prírodu (vytváranie životného prostredia)
- človek ovláda prírodu (skrotenie energie)
- človek zneužíva prírodu (problémy životného prostredia)

6. Komunikácia medzi ľuďmi

- problémy komunikácie
- o písme a jazyku
- od papyrusu k satelitu

7. O doprave, obchode a remeslách

- vynález kolesa
- na križovatkách obchodných ciest, zlatý vek remesiel
- planéta miest a dedín (problémy hospodárstva)

8. Kultúra okolo nás

- kultúra v živote človeka
- od pyramídy k Eiffelovke (architektúra okolo nás)
- prechádzka galériou, múzeom
- sedem divov starovekej architektúry

9. Človek a moc

- ako sa človek učil vládnuť
- vojny v živote ľudí (vojna je hra na víťazov-porazených)

6. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1. Pravek

- vývinové stupne človeka – archeológia
- náboženské predstavy o vzniku človeka – biblia
- používanie materiálov - kameň, meď, cín, bronz, železo
- od lovcov k roľníkom a k prvým remeselníkom
- organizácia a spôsob života pravekých ľudí

2. Starovek

2.1 Najstaršie civilizácie

- vplyv prírodných podmienok
- vývin ľudských sídlisk a začiatky prvých miest
- vynájdenie písma
- najstaršie východné štáty: Egypt, Mezopotámia, India, Čína - na jednom z nich ukázať organizáciu štátu, život jednotlivých vrstiev, hospodárstvo, význam náboženstva, kultúru, písmo, zákony

2.2 Staroveké Grécko

- prírodné podmienky, osídlenie, grécka kolonizácia
- grécke mestské štáty - Atény, Sparta - sociálna štruktúra a spôsob života v nich
- aténska demokracia - Solón, Perikles
- grécko-perzské vojny, peloponézska vojna
- Macedónia a jej vzostup, Alexander Macedónsky
- helenizmus
- grécke báje a povesti (Homér), náboženstvo, filozofia, umenie, šport

2.3 Staroveký Rím

- prírodné podmienky, charakteristika krajiny
- od rímskych kráľov k republike - rozširovanie rímskej moci - G.J. Ceesar
- obdobie cisárske - Augustus, postupná expanzia rímskej ríše
- "barbari" - vzťahy s Rímom (Rimania na Slovensku)
- príčiny zániku Západorímskej ríše (476)
- charakter rímskej spoločnosti, spôsob života sociálnych vrstiev
- náboženstvo - šírenie kresťanstva - význam rímskej kultúry a vzdelanosti a jej vplyv na európsku civilizáciu

3. Slovania

- naše územie pred príchodom Slovanov
- pravlast' Slovanov, príčiny sťahovania, rozčlenenie Slovanov
- príchod Slovanov na naše územie a spôsob ich života
- Samova ríša a Avari

7. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1. Európa v stredoveku

- vývoj v západnej Európe - Francúzsko, Anglicko, nemecké štáty
- vývoj slovanských štátov - Kyjevská Rus, Česko, Poľsko a južní Slovakia
- lénny systém
- šľachta, rytierstvo
- spôsob života v stredovekej dedine
- vznik stredovekých miest - centier remeselnej výroby a obchodu
- cirkev v stredoveku - vzťahy so svetskou mocou
- mnísi, kláštory, vzdelanie, školy
- pápežstvo, križiacke výpravy

2. Začiatky slovenských dejín

- formovanie štátu - Pribina, Mojmír, Rastislav
- náboženstvo - od pohanstva ku kresťanstvu
- šírenie kresťanstva - Konštantín a Metod (863), písmo, literatúra
- vzťahy so susedmi - Byzantská ríša, Východofranská ríša, Maďari
- Svätoplukova ríša
- zánik Veľkej Moravy
- veľkomoravské hradiská a spôsob života v nich - kultúra, umenie

3. Slovensko v Uhorskom štáte

- začlenenie Slovenska do Uhorského štátu - Štefan I.
- Nitrianske údelné vojvodstvo
- tatarský vpád
- stredoveké mestá na Slovensku
- boje o moc - Karol Róbert z Anjou - Matúš Čák
- hospodársky vzostup - baníctvo, remeselná výroba, obchod
- husiti na Slovensku
- vzdelanie - stredoveké univerzity - Academia Istropolitana
- šľachta - život na dvore, turnaje, zábavy, život na hradoch a zámkoch
- život poddaných - sedliacke vzbury
- stredoveké umenie

4. Na ceste k novoveku

4.1 Objavné plavby a dobyvatelia

- svet v 15. storočí - predpoklady a príčiny zámorských objavov
- humanizmus a renesancia
- Krištof Kolumbus a objavenie Ameriky (1492)
- aztécka civilizácia - spôsob života, náboženstvo, umenie
- španielski dobyvatelia
- obchod medzi novoobjavenými krajinami a Európou

4.2 Reformácia

- úpadok cirkvi, kritika cirkvi, pokusy o vnútornú obrodu - sv. František z Assisi, Ján Hus - husitské hnutie
- reformácia v Nemecku - Martin Luther
- protireformácia a náboženské vojny - tridsaťročná vojna

5. Slovensko v novoveku

- turecká expanzia
- islamská kultúra
- moháčska bitka (1526) a jej dôsledky
- v susedstve Turkov - život na Slovensku (nájazdy, rabovanie, obrana proti Turkom)
- Bratislava - hlavné mesto Uhorska
- Habsburgovci a Slovensko
- reformácia a protireformácia na Slovensku
- protihabsburské povstanie (jedno podľa výberu)
- renesancia na Slovensku
- porážka Turkov, satumársky mier (1711)

8. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1. Európa na prahu veľkých zmien

- Anglicko a Francúzsko v 2. polovici 17. Storočia
- konštitučná monarchia - absolutistická monarchia
- vojna o španielske dedičstvo, severná vojna
- osvietenstvo - "vek rozumu"
- barok

2. Francúzska a americká revolúcia

- francúzska spoločnosť v 18. Storočí
- príčiny, priebeh, výsledky revolúcie
- Napoleon Bonaparte
- vzťahy Francúzska s ostatnými štátmi v Európe - počas revolúcie a za Napoleona
- Viedenský kongres - určovanie nových hraníc Európy
- americká vojna za nezávislosť
- USA - formovanie štátu nového typu, federácia, ústava, parlament, prezident
- hospodársky a politický vývoj USA, občianska vojna

3. Vek osvietenstva a Slovensko

- Slovensko po tureckých vojnách - dôsledky - hospodárska a sociálna situácia
- súdnictvo - tresty, čarodejníctvo, zbojníctvo - Juraj Jánošík
- barok na Slovensku
- osvietenký absolutizmus
- Mária Terézia, reformy, tereziánsky urbár
- Jozef II., reformy - zrušenie nevoľníctva, tolerančný patent
- kultúra a veda - Matej Bel a A. F. Kollár

4. Európa po viedenskom kongrese

- Rusko v 19. Storočí
- zjednotenie Talianska a Nemecka
- oslobodenie balkánskych národov spod tureckej moci
- Európa koncom 19. Storočia
- veda, technika, umenie, životný štýl v Európe v 19. Storočí

5. Slovenské národné obrozenie a formovanie moderného slovenského národa

- národnostné zloženie Uhorska
- postavenie Slovákov v Uhorsku, vzťahy k Maďarom, k Viedni, spolupráca so Slovanmi
- zápas za kodifikáciu spisovnej slovenčiny a za národné a jazykové práva - A. Bernolák, Ľ. Štúr, J. Kollár
- hospodársky vzostup Slovenska, život v mestách a na dedine
- strediská vzdelanosti - generálny seminár, učené tovarišstvo, evanjelické lýceum

6. Slovenské povstanie 1848-1849

- revolučné Uhorsko
- sformulovanie slovenského politického programu
- slovenská politika na uhorskom sneme
- Žiadosti slovenského národa (10.5.1848 v Liptovskom Sv. Mikuláši)
- slovenské povstanie - vznik Slovenskej národnej rady, dobrovoľníckeho zboru, vojenské operácie (významné bitky)

7. Slovensko po revolúcii a za dualizmu

- život Slovákov po revolúcii, oživenie národného života
- Memorandum slovenského národa 1861, Matica slovenská 1863, založenie slovenských gymnázií
- postavenie Slovenska po rakúsko-uhorskom vyrovnaní
- hospodárstvo a jeho charakter na Slovensku
- politická činnosť Slovákov - spolky, organizácie, formovanie politických strán
- zastúpenie Slovákov v uhorskom sneme
- život jednotlivých spoločenských vrstiev
- národnostná otázka v mnohonárodnom Rakúsko-Uhorsku, proces maďarizácie
- vst'ahovalectvo - život Slovákov v zahraničí

9. ročník

(2 hodiny týždenne, 66 hodín ročne)

1. Prvá svetová vojna

- medzinárodné vzťahy, vznik dvoch nepriateľských blokov
- Balkán - križovatka záujmov veľmocí
- príčiny vojny
- vypuknutie vojny, vojenské operácie na západnom a východnom fronte
- koniec vojny, mierová konferencia v Paríži

2. Slovensko v rokoch 1914-1918

- Slováci v armáde Rakúsko-Uhorska - na frontoch
- Slovensko v čase prvej svetovej vojny
- politické a vojenské aktivity Slovákov v zahraničí
- významné osobnosti domáceho a zahraničného odboja
- vznik ČSR 28.10.1918

3. Medzivojnová Európa

- nové štáty na mape Európy, versaillský systém
- Rusko po prvej svetovej vojne (októbrový prevrat a jeho následky)

- fašizmus v Taliansku, Mussolini
- Európa v tridsiatich rokoch, hospodárske krízy, nezamestnanosť
- Nemecko, nacionálny socializmus, Hitler
- rozvoj vedy, techniky, umenia

4. Slovensko v ČSR

- postavenie Slovenska v novom štáte - politický život, demokratizácia spoločnosti, sociálne zmeny
- národnostné zloženie Slovenska
- hospodárstvo - odbúravanie priemyslu, hospodárske krízy, nezamestnanosť
- zmeny v postavení žien v spoločnosti, rodinný život
- život na vidieku, v mestách
- rozvoj vedy, techniky, školstva, kultúry
- zmeny v obliekaní, šport
- Mníchov, Viedeň - územné straty Slovenska

5. Druhá svetová vojna

- príčiny vojny
- začiatok vojny, okupovanie západnej Európy
- prepadnutie Sovietskeho zväzu, rozšírenie vojny na iné kontinenty
- život v okupovanej Európe
- holocaust
- úloha vodcov - Hitler, Stalin, Churchil, Roosevelt
- použitie atómových bômb - Hirošima, Nagasaki
- zakončenie vojny, dôsledky, vznik OSN

6. Slovenská republika v rokoch 1939-1945

- Slovenská republika - od autonómie k samostatnosti
- vzťah Slovenska s Nemeckom, s ostatnými štátmi
- politický, hospodársky a kultúrny vývoj
- vplyv vojny na život občanov
- Židia na Slovensku, riešenie židovskej otázky
- odboj - Slovenské národné povstanie
- obnovenie Československej republiky

7. Svet po druhej svetovej vojne

- rozdelenie Európy
- integrácia západnej Európy
- sovietyzácia východnej Európy
- koniec kolonializmu
- situácia na Strednom a Ďalekom východe
- rovnováha strachu
- rozklad sovietskeho bloku a pád komunistických diktatúr
- veda, umenie, kultúra vo svete

8. Slovensko v obnovenom Československu

- postavenie Slovenska v ČSR po roku 1945
- politické zmeny - 1948, 1968, 1989
- politická emigrácia - protikomunistický odboj - prenasledovanie cirkví
- hospodárske a sociálne zmeny - industrializácia, kolektivizácia

- postavenie národnostných menšín
- kultúrny vývoj po roku 1945

9. Na ceste k demokracii a samostatnej Slovenskej republike

- pád komunistickej diktatúry
- formovanie demokratickej spoločnosti
- vznik suverénnej Slovenskej republiky 1.1.1993
- začleňovanie Slovenskej republiky do medzinárodných štruktúr
- kultúra, veda, umenie

III. Proces

Dejepisné vyučovanie na základnej škole vychádza z tendencie, ktorá spočíva v uplatňovaní plurality ideí a koncepcií vedúcich v konečnom dôsledku k humanizácii a demokratickému chápaniu dejín. Predpokladom tejto tendencie je pochopenie rôznorodosti ľudského myslenia, konania, vzťahov a jeho hodnotenia z hľadiska rozličných názorov a perspektív. Vyučovanie dejepisu na základnej škole predstavuje vývoj ľudskej spoločnosti predovšetkým z hľadiska aspektu konajúcich osôb či skupín ľudí a tiež cez pohľad na dôležité formy života v jednotlivých historických obdobiach. Špecifickým znakom vyučovania dejepisu v 5. ročníku je tematické vyučovanie, ktorého základným cieľom je pripraviť žiakov tak, aby od 6. ročníka zvládli geneticko-chronologické a synchronne vyučovanie svetových a národných dejín. Dejepisné vyučovanie vychádza z princípov názornosti a konkrétnosti a rozvíjania jedinečnosti pojmov, obrazov a predstáv, rozprávania udalostí, dejov a práce s prameňmi.